

Anmeldelser

Barnets kulturhistorie i Norden

En kommenteret litteraturfortegnelse. Red. Birgit Hansen, Erik Kaas Nielsen, Jens Sigsgaard og Hjejil Resen Steenstrup. Udgivet af NEFA-Norden/Dokumentationsudvalget, Viborg 1980. 208 s. ill. Kr. 105.

NEFA er en fælles nordisk organisation for etnologer og folklorister, og dokumentationsudvalget herfra har medvirket til bibliografiens fremkomst. Redaktørerne nævner i forordet, at bibliografien er selektiv og derfor ikke medtager alle titler inden for området af barnets kulturhistorie.

»Det drejer sig om den uofficielt overleverede kulturhistorie omkring børn. Dvs. både den kulturtradition, der har været og stadig findes blandt børn indbyrdes, samt den kulturtradition, der er blevet og fortsat bliver overleveret på uofficiel vis fra voksen til barn.«

Denne diffuse definition har redaktørerne tilstræbt at følge, og man kan derfor næsten forudsætte, at opfattelserne måtte blive forskellige, derfor er det indsamlede materiale meget ujævnt og afgrænsningerne uklare.

Pædagogisk litteratur om børn samt skole-, institutions- og organisationshistorie er principielt udeladt, men forekommer dog alligevel. Der er medtaget visse barn-domserindringer, men da erindringer næsten altid begynder med en beskrivelse af barndommen, kan man undre sig over, hvorfor nogle omfattende erindringsværker er medtaget og andre lige så væsentlige er udeladt.

Bibliografien omfatter fortrinsvis bøger, artikler og afsnit af bøger, der er udkommet i tiden fra ca. 1900–juli 1980, og som findes på folkebiblioteker.

Bibliografien har først et afsnit om generelle hjælpemidler for hele Norden. Der-

næst følger et afsnit med indledning og titler fra hvert af de nordiske lande, og bogen afsluttes med forfatterregister, stikordsregister og billedfortegnelse.

Det *danske* afsnit, som er det mest omfattende med ialt 373 titler, bærer præg af udelukkende at være udarbejdet af folklorister. Hvis man havde inddraget nogle etnologer i udvælgelsen af litteratur, kunne dette have medført en mere jævn fordeling mellem specifik folkloristisk og etnologisk litteratur, hvilket ville vise et bredere spektrum af barnekulturens mangfoldighed. Annotationerne under de enkelte titler er omfattende med en tydelig markering af specielle emner.

Det *finske* afsnit omhandler kun 38 titler. Flere af titlerne er udelukkende på finsk. Her havde det været hensigtsmæssigt at vide, om der fandtes et engelsk eller et svensk resumé i de pågældende bøger og artikler. Annotationerne er yderst kortfattede.

Det *færøske* afsnit omhandler kun 20 titler, men er uden tvivl repræsentativt for det eksisterende materiale, da den færøske redaktør nævner, at børns kulturhistorie på Færøerne er yderst sparsomt belyst.

Det *grønlandske* afsnit består af 11 titler, men er nok også repræsentativt, da grønlandsk bogproduktion hidtil har været meget beskedent.

Den *islandske* del er på 15 titler. Materialet herfra er ligeledes begrænset, da undersøgelser om børns kultur er et ganske nyt område.

Den *norske* del består af 210 titler. Dette afsnit er godt disponeret med et interessant indledende afsnit om barnekulturens situation i Norge, og derefter følger titlerne med korte men klare annotationer. Desuden findes der en udførlig liste over tidskrifter, årbøger og skriftserier, som er

gennemgået med henblik på børnetradition.

Det svenske afsnit på 164 titler er bibliografiens bedste. I indledningen hertil gøres der rede for forskningen i Sverige omkring børn. Heri påpeges det væsentlige i at se barnets kulturhistorie som et tværvidenskabeligt studieområde. Denne indfaldsvinkel burde have været bogens målsætning, derved ville den have fået større værdi for alle, der interesserer sig for børnekultur. Annotationerne er gode og fylde til samtlige titler.

Forfatterregistret er udmærket, hvorimod stikordsregistret er yderst mangelfuldt og usystematisk.

Bibliografien bærer præg af, at mange forskellige personer har indsamlet materialet, og en tilstrækkelig koordinering og systematisering har desværre ikke fundet sted ved den endelige udarbejdelse. Da bibliografien er den første af sin art, må man alligevel hilse et sådant forsøg med glæde, og NEFA-Nordens dokumentationsudvalg har utvivlsomt haft et stort arbejde med denne udgivelse.

Charlotte Bøgh.

**Anders Gustavsson:
Sommergæster och bofasta**

Kulturmöte och motsättningar vid bohuskusten. Liber Läromedel Lund 1981. 108 s. ill. 20 Sv. kr.

I den internationale etnologi og antropologi er man i de seneste år begyndt at interessere sig for såvel turisme i det moderne industrisamfund som turisme i historisk perspektiv.

I bogen: Sommergæster och bofasta har Anders Gustavsson valgt at følge konfliktrelationerne mellem fastboende og sommergæster på den svenske vestkyst i de sidste 100 år. Bogen handler om det kulturmøde, der fandt sted om sommeren, mellem folk der havde forskellig social, kulturel og økonomisk baggrund. Forfatteren har anlagt et kommunikationsperspektiv for at tolke begge befolkningsgruppers opførsel over for hinanden især med henblik på, hvilken af parterne som har haft magten på forskellige tidspunkter. Der

focuseres på, om dominansen i kulturmødet er blevet forskudt i løbet af perioden, når forudsætningerne, der først og fremmest har været af økonomisk og juridisk karakter, er ændret. Forfatteren har derfor anlagt et harmoni-konflikt perspektiv, hvor han ser på de forhold, der virker konfliktforstærkende respektiv konflikt-hæmmende, idet han går ud fra, at forskellig social og kulturel baggrund vil skabe konflikter.

Forfatteren har inddelt undersøgelsen i tre perioder. Den første periode strækker sig fra 1800-tallets sidste årtier til 2. verdenskrigs begyndelse. I dette tidsrum lejede sommergæsterne sig ind hos de lokale fra midten af juni til midten af august for at nyde den friske luft og det salte vand. Sommergæsterne forsøgte at markere deres overlegenhed i kraft af økonomisk formåen ved deres højere sociale placering i samfundet.

I anden periode, der strækker sig fra 1940'erne til 1970'erne, ændres relationerne mellem sommergæster og lokale markant. Dette er blandt andet betinget af de ændrede samfundsforhold i lokalsamfundet. Mange unge flyttede fra vestkysten for at få en uddannelse eller arbejde i de større byer fortrinsvis i Göteborg. Erhvervsfiskeriet halveredes, men de fiskere, som fortsatte, fik til gengæld større både og bedre redskaber. Samtidig blev der indført lov om folkepension, hvorved de ældre fik det bedre økonomisk.

For de lokale betød den bedre økonomi, at man ikke længere var nødsaget til at leje ud om sommeren; derfor ophørte de fleste med dette. Udflytningen af de unge medførte på den anden side, at mange ældre huse blev til salg, og disse blev i stor udstrækning solgt til sommergæsterne. F. eks. ejedes 70 % af de gamle huse i Fiskebäckskil af sommergæster i 1979. Modsætningerne skærpedes, og de lokales irritation blev mere markant, da de nye husejere ville udøve større indflydelse end de tidligere på lokalsamfundet. Om sommeren blev konkurrencen om ressourcerne hård f. eks. om tilgangen til havnen, badepladser, parkering og drikkevand. Om vinteren var lokalsamfundet næsten uddødt.

I den tredje periode, 1970'erne, er modsætningerne yderligere skærpet, fordi der

foruden sommerhusejerne også er kommet mange nye turister, som kommer sejlene i båd og blot bliver nogle dage. De lokale har oplevet trængslen i havnene som meget besværlig, og forureningen er blevet et problem.

Bogen er lidt af et pionerværk i skandinaviske sammenhæng, idet det er den første, der beskriver turismen helt frem til vore dage. De samme faser i forholdet mellem lokale og sommergæster kan sammenlignes med tilsvarende dansk materiale, hvor tendenserne i holdningsmønstrer viser sig at være de samme. De danske undersøgelser strækker sig dog ikke helt frem til i dag, men det ville være glædeligt, hvis der blev lavet lignende undersøgelser på dansk materiale.

Bogen er velskrevet og klart opbygget og er desuden rigt illustreret med ældre fotografier. Bag i bogen findes en udførlig for-tegnelse over kildemateriale, gode noter og en omfattende litteraturliste.

Bogen er ikke blot en undersøgelse af turismen, den er også et studie i acculturationsprocesser, hvilket man må håbe vil medføre, at læserskaren bliver udvidet.

Charlotte Bøgh.

Andresen, Gudrun: Bondesyninger på lærred

Dragværk, Rudesyning, Korssting, Historie og teknik. Borgen, Kbh. 1981. 132 sider, illustreret i sort-hvid samt enkelte i farver. Pris kr. 155.

Bogen er en opfordring til læseren om selv at komme i gang med nål og tråd, men understreger den inspiration, som kan hentes i vore gamle bondesyninger, og gør rede for fremgangsmåde og historisk baggrund.

Det grundlag for køndskab til de gamle syninger, som bogen bygger på, anføres som Danmarks folkelige Broderier. For læserne i videre kredse kan det vel være hensigtsmæssigt at bemærke, at dette er navnet for en forening stiftet i 1954 med formålet at registrere gamle danske folkelige broderier i privat eje, at udbrede køndskab til og interesse for disse genstande og at søge dem bevaret og nyttiggjort som en teknisk og kunstnerisk inspiration for nutiden. Forfatteren har selv været eet med

denne virksomhed årene igennem. Registreringen foregik ved udstillinger afholdt egn for egn landet over, og i »Danmarks folkelige Broderier gennem 25 år« (Århus 1979) har forfatteren bidraget med en oversigt over de ialt godt 100 udstillinger.

Nu foreligger så første bind af en planlagt serie, hvori symåderne beskrives hver for sig. Her viser sig forfatterens store erfaring for videregivelse af hendes store praktiske viden, så det bliver fatteligt også for dem, der ikke selv syr. Dertil viser sig en skarp iagttagelsesevne. Således fremlægges et materiale af historisk karakter, ikke blot til eftergøring, men i lige så høj grad som kilde til studium af vor tekstile folkekultur, der netop trænger til sådanne analyser.

Mange, som ellers har stor færdighed i broderi, vil kunne finde bemærkelsesværdige træk. Side 71 konstateres, at brug af syramme ikke vil være nødvendig ved den teknik, som iagttages i de gamle dragværksarbejder. Dette svarer til anmelderens opfattelse af syarbejdet, som det er foregået på Heden ved København, og finder nu sin bekræftelse – ud fra tekniske forudsætninger.

Korssting er vel mere populært i dag end nogensinde. Bogen forklarer den fremgangsmåde, som nu vist er ganske glemt, med vekslende stingretning, hvilket gav de gamle arbejder et stærkt særpræg. Glædeligt at synspunktet nu også føres frem i denne sammenhæng, så man kan nå til erkendelse af den færdighed, hvormed kvinderne før i tiden netop har formået at give liv over de små kryds-sting, som forfatteren gør opmærksom på, at de bør kaldes.

Den vekslende retning i stingene fremkommer ved, at stoffet vendes, efterhånden som arbejdet skrider frem. Derved kan man til selv meget store og tilsyneladende komplicerede motiver undgå at tælle ret meget. Efter anmelderens opfattelse næppe mere end fire sting ad gangen. Dette er interessant til sammenligning med nutidige broderier, hvis heldige resultat ofte er ganske afhængigt af nøjagtig udtælling over hele stoffet.

Illustrationerne er dels fotografier og tegninger af nye syprøver til understregning af de tekniske forklaringer, dels

mange helheder og detaljer af selve de gamle syninger, hvorimod nysyninger af de gamle motiver heldigvis kun er brugt i stærkt begrænset antal.

Ved mange billeder er oplyst foto: Elswing for Danm. folkl. Br. For den, som vil søge i dette billedmateriale, bør det anføres, at der sigtes til optagelser i Nationalmuseets 3. afdelings billedsamling. En meget omfattende fotografering er foretaget ved foreningens udstillinger af museets fotograf Niels Elswing for Nationalmuseet.

Bogen er tankevækkende ved sin fremlæggelse af en meget væsentlig del af vor folkekunst, skabt af kvinder i hjemmet ud fra folkelige forudsætninger – før skolemæssig undervisning begyndte at sætte sit præg. Den bør bruges som kulturhistorie, og læseren vil se hen til de følgende bind om mange flere syninger.

Hanne Frøsig Dalgaard.

Paulli Andersen: Danske bondevævninger

Hvergarbstoffer ca. 1750–1850. Analyser, materialer, mønstre og farver. Borgens Forlag 1981. 368 s., stort format, ill., litteraturliste, kr. 475.

Teksten starter med følgende sætning: »Materialet til denne bog er indsamlet, analyseret og beskrevet af en væver«. Det er kort og klart, og det forklarer med al tydelighed bogens disponering: 26 sider indledende tekst og 340 sider med analyser af og bindemønstre til 241 stoffer. Alle stofferne er gengivet i farvebilleder af fremragende kvalitet.

Det er dragtstofferne fra den traditionelle danske bondekultur, som Paulli Andersen har samlet materiale om. Det er de såkaldte hvergarbstoffer, der har hør i trenden og uld i islætten. Hun har besøgt kulturhistoriske museer, og på 36 har hun lånt vævede dragtdele, som blev sendt til Dansk Folkemuseum i Brede, der stillede studierum til rådighed og garanterede for tingenes opbevaring. Paulli Andersen startede på dette arbejde i 1978, og selve analyseringen og fotograferingen tog hende og hendes hjælpere 1½ år.

Dette er i sig selv en præstation, men når

resultatet i den foreliggende bog er blevet så godt, så skyldes det ikke alene 1½ års indsats, men også et langt livs interesse og forståelse for bondevævningerne. Paulli Andersen var mellem de vævere, der samlede dragtdele ind hos private til de store udstillinger »Folkelig Vævning i Danmark«, der holdtes i 1940–41. Som et resultat af disse udstillinger udkom bogen »Folkelig Vævning i Danmark« af Ellen Andersen og Elisabeth Budde-Lund, der var henholdsvis museumsinspektør og væver. Denne bog har i mange år været umulig at opdrive antikvarisk, og det er derfor godt, at dens afløser endelig er kommet.

Hvert stykke stof vises på et farvebillede på 11×9,5 cm. De skriftlige oplysninger gives efter enslydende disposition: museum, museumsnummer, beskrivelse, dvs. genstandstype f. eks. skørt eller trøje, trend og islæt (materiale), trendtrådenes tæthed, islættrådenes tæthed og farvebetegnelse. Dertil kommer det kvadrerede bindemønster med angivelse af, hvordan væven skal sølles, trampes og bindes op. Yderligere vævetekniske forklaringer gives ikke. De, der måtte have brug for sådanne, henvises til Paulli Andersens bog »Vævebogen«, der udkom første gang i 1955 (sidst i 1979 med titlen »Rammevæv – skaftevæv«). I denne bog bygger Paulli Andersen på studier af bondevævninger i Dansk Folkemuseum.

Stofferne er placeret sådan, at de simpleste vævemønstre kommer først og derefter de mere komplicerede, dvs. få skaffer før mange skaffer. I indledningen er der nogle meget stemningsfulde helsides farvebilleder, der viser de almindeligste dragtdele: mandstrøje, forklæde, vest, skørt og bul. Disse billeder kan godt virke nostalgiske i forhold til den strenge stil, der ellers præger bogen. Og som etnolog spørger man hurtigt, hvorfor ikke alle dragtdele er gengivet? Var det ikke rimeligt at vise, hvad stofferne blev brugt til? F. eks. virker det pudsigt, når et stof i analysen er gengivet tværstribet, når man ved, at det er brugt til f. eks. skørter med striberne på langs. Men – som citeret i indledningen – det er en væver, der har skrevet bogen, og derfor har vævetekniske problemer fortrinsret. F. eks. siges der heller ikke noget direkte om egnsforskelle, men krydslæser

man, får man at vide, hvilke mønstre og farver der var dominerende i de forskellige egne.

Det er en meget vægtig bog, Paulli Andersen har skrevet. Også rent konkret: 1,6 kg. Det er uforståeligt, forlaget ikke har givet bogen et fast bind. Det er jo en bog, man gang på gang skal have i hånden. Det er et opslagsværk. Et meget imponerende stykke arbejde, som vores broderfolk må misunde os. På et tidspunkt var det usikkert, om det skulle blive til en eller flere bøger. Det var *godt*, at det blev til én bog. Den er – som de stoffer, der analyseres – gedigen.

Til sidst en enkelt indvending. I indledningen under teknikker og mønstre skriver Paulli Andersen, at f. eks. kvindernes bul ofte var kantet med silkebånd, hvis farver harmonerede med hvergarnets farver. Og der vises i et prægtigt helsidebillede en bul fra Falster. Det er ganske rigtigt, at farverne harmonerer på denne bul, men undertegnede vil påtage sig meget hurtigt at finde utallige eksempler på det modsatte. Bondedragten var oftest et markedsstykke sammensat af alskens materialer, mønstre og farver.

I november 1981 blev bogen præsenteret på et møde i Dansk Folkemuseum.

En enkelt bemærkning fra dette møde plus nogle oplysninger, som Paulli Andersen har givet undertegnede, skal her trækkes frem, fordi de har museal interesse. De berører problemer om museumssamlingers repræsentativitet – eller mangel på samme!

De blomstrede stoffer – urtepottetøjerne og plettøjerne – har været yderst populære i folkedragten. Urtepottetøjerne fandtes – ifølge den hidtidige litteratur – fortrinsvis i Nordsjælland og i Salling. Sådanne stoffer kendte Paulli Andersen fra magasinerne på Dansk Folkemuseum, men hun så ikke et eneste stof med urtepottemønstre på museerne, der dækker Salling og nærmeste omegn. Med hensyn til plettøjerne og andre lignende blomstrestoffer, så er de også fortrinsvis at finde på Dansk Folkemuseum.

Det kunne tyde på, at blomstrestofferne ikke har været brugt så meget, som samlingen på Dansk Folkemuseum kunne foredele til at tro. Og at indsamlingskriterierne måske har været lidt specielle især i mu-

seets første tid, da en meget stor del af museets bondedragter blev indsamlet.

Megen bondedragtlitteratur bygger på studier af Dansk Folkemuseums genstandssamling og giver af ovennævnte grunde et skævt billede af de gamle bondevævninger. Måtte Paulli Andersens nye bog være med til at rette op på disse skævheder.

Minna Kragelund.

Vibeke Lind:

Strik med nordisk tradition

Høst & Søn 1981. 128 s., ill. i sort/hvid og farver, litteraturliste. Kr. 188.

Lad det være sagt med det samme: Denne bog er dejligt inspirerende, men meget vanskelig at anmelde. Det er hverken en strikkebog i traditionel forstand eller en kulturhistorisk behandling af emnet. Men begge dele.

Bogens disponering i følgende afsnit hjælper til at få hold på stoffet: Uld til strikning, Strikningens muligheder, Sweatere og trøjer, Sjaler og tørklæder, Huer, Vanter, Strømper og Behandling af uldtøj. Det er de typer af beklædning, som behandles af Vibeke Lind, og det kan lyde tørt og kedeligt. Men det er netop det, bogen *ikke* er. Den er en lang og aldrig svigtende kærlighedserklæring til strikketeknikken, til de strikkede ting og til de mennesker, der tidligere fremstillede strikketøj.

Det ville være bydende forkert kun at anmelde bogen ud fra strikketekniske kriterier. Det ville slå det levende ihjel i bogen, hvor tekst, skitser og billeder er samlet i et lay-out af sjælden spændstighed. Det er Vibeke Linds nevø, der har tilrettelagt bogen, og han må holde meget både af de strikkede ting og af Vibeke Lind, for ellers kunne der ikke komme en sådan helhed og harmoni over bogen, som tilfældet er.

Der er i de senere år udkommet en del kulturhistoriske bøger om strikning. Især svenskerne har været produktive, og de har dels fokuseret på de strikkede genstande, dels på de mennesker, der fremstiller eller fremstillede tingene. Ofte er der tale om bøger om begrænsede emner – f. eks. »Bohus Stickning« der handler om,

hvordan man i Bohus len i vort århundrede har brugt strikning som hjemmeindustri og mulighed for økonomisk overlevelse i en egn, hvor mændene blev arbejdsløse i stenbruddet. En anden bog beskæftiger sig med de mønstre, som indvandrerkvinder har bragt med sig til Sverige. Det er bøger om delemner eller delområder inden for strikningen, men med Vibeke Linds bog får vi for første gang mulighed for at se strikningen med nordiske øjne. Ikke at de forskellige landes produkter er sammenlignet, snarere sammenstillet inden for de respektive afsnit.

Man kan ikke strikke direkte efter Vibeke Linds bog. Det har heller ikke været meningen. I det alvorlige forord skriver forfatteren bl. a., at bogen indeholder forslag til modeller, der nemt kan forandres ud fra individuelle og modemæssige behov, samt inspirere til en selvstændig vurdering af de gamle ideer.

Det må være rimeligt her at stille spørgsmålet: På hvilken måde kan en etnolog/folkemindeforsker have gavn af bogen?

Først og fremmest til at få forståelse for, at strikning ikke bare er et spørgsmål om ret og vrang, men at man her har en tekstil fremstillingsteknik, der gennem yderst få og enkle midler kan skabe tøj af højeste brugsværdi. At udøverne gennem langvarig erfaring, stærk tradition og udpræget materialeforståelse er nået frem til at kunne fremstille tøj med helt speciel brugsværdi afpasset efter den enkeltes krav. Det er ikke tilfældige løsninger, men i høj grad målrettede resultater, som vi præsenteres for. Både de gamle og de nye ting.

Hele bogen er i den grad gennemsyret af kvalitet. Af kunsthåndværkerens høje krav både til de gengivne tings æstetik og brugsværdi og til bogens image, til hver sides lay-out. Men befriende fri for nostalgi. Tingene bliver taget for pålydende, og jeg vil gerne se den person, der ikke lader sig fange af dem. Det være sig de dejlige mønstre på side 28–29, hvor Vibeke Lind viser en opbygning eller udvikling af et mønster fra en enkelt prik til det symbolske solhjul. Eller det flotte, monumentale sjal på side 81.

Afsnittene om huer og vanter viser med al tydelighed, hvor megen omtanke og ekspertise der kan lægges i selv små be-

klædningsstykker. Det er detaljernes raffinement, om noget er det.

Minna Kragelund.

**Flemming G. Andersen m. fl. (udg.):
Medieval Iconography and Narrative**

Bogen er på engelsk. ISBN 87-7492-307-2.
Kr. 110 excl. moms.

Dette skal blot være et par bemærkninger til de foredrag, der blev holdt ved Laboratorium for folkesproglig middelalderlitteratur ved Odense universitets symposium i november 1979, i anledning af at de er udgivet som bog med et udmærket indledende resumé af Marianne Powell. Bogen har samme titel som symposiet »Medieval Iconography and Narrative«.

Under den hat er samlet 9 foredrag, ikke så lidt forskellige, strækkende sig fra forholdet mellem Chaucer-illustrationer og -tekster, over funderinger om den kunstfærdige smeds forskellige maskeringer, til triumfmotivet hos Petrarca og kæmpernes bugtede baner i Vølsungesagnene. Et bidrag i særklasse er den finske professor Sixten Ringboms vejledning i at læse middelalderbilleder. Den er nyttig for den, som skal studere middelalderlig kirke- og miniaturekunst, og som aner der er en grammatik, men ikke lige kan gennemskue den.

Tre foredrag handler om de overdådige kalkmalerier i Bellinge kirke ved Odense. Knud Banning klargør deres forhold til fattigmandsbiblen, Biblia Pauperum. Ulla Haastrup diskuterer billedernes forhold til det samtidige europæiske teater, og Søren Kaspersen varsler en udredning af Bellinge-billedernes plads blandt de danske – og skånske – kalkmalerier. Det er i Bellinge kirke, der er det udmærkede billede af en nar, der trutter i horn og skyder med en legetøjsbøsse.

Gennemgående er bogens bidrag meget akademiske i sproget. Nogle af dem støver ligefrem. Men de er frem for alt akademiske derved, at de næsten kun beskæftiger sig med middelalderens *officielle* billedverden. Den har selvfølgelig været afgørende for almindelige menneskers opfattelser af både dette og hint. Men hvorfor hører vi intet til folks egne billeder, den uofficielle billedverden, de ydmyge steders kunst? Af

den grund selvfølgelig, at vi næsten intet ved.

Men dog noget. Og i den sammenhæng har jeg lyst til at nævne V. Pritchards bog fra 1967 »English medieval graffiti«. Ligesom man idag kan lære nok så meget om, hvad folk går og mener om livet i Danmark ved at læse kradsierne på murene og væggene som ved at kigge i Udenrigsministeriets officielle billedværker om Danmark, – så kan man også i Pritchards nøgterne bog få en fornemmelse af, hvordan folk har lavet om på de officielle billeder og brugt deres egne. Inspirationer til at kigge ned i almindelige menneskers dagligdag i senmiddelalderen kan man også få ved at se på misericorderne, som findes i mange europæiske kirker, – altså de små sæder, som de gejstlige kunne støtte sig til, når de skulle stå op længe under gudstjenesten. Disse billeders lave placering, under den menneskelige bagdel, har i vid udstrækning givet trækværkerne frisprog, og det har de benyttet til at skære satiriske, uartige, sødmefyldte, dybsindige og mange andre slags billeder. Man kan ikke lade være med at fundere: Tænk, hvis billedskærerne havde fået lov til at fylde gader og huse med sådanne menneskebilleder istedet for de evindelige engle, helgener og korsfæstede frelsere! – En fin indføring i misericordernes billedverden er Dorothy og Henry Kraus's »The hidden World of Misericords« fra 1975. Jeg husker bl. a. et yndefuldt billede af en pige, der er faldet i staver, med underbukserne halvt på.

Det var et sidespor, men det kunne have været interessant, hvis man i Odense også havde tænkt og talt i lidt mere uofficielle baner. Både på den ene og den anden måde.

Eske K. Mathiesen.

**Nils-Arvid Bringéus: Bildlore.
Studiet av folkliga bildbudskap**
Gidlunds. ISBN 91-7021-326-7.

Professor i europæisk etnologi ved universitetet i Lund, Nils-Arvid Bringéus, har gennem en årrække offentliggjort større og mindre studier af masseproducerede og andre billeders oprindelse og liv mellem

folk. Nu har han samlet og ordnet sine erfaringer og synspunkter i bogen »Bildlore. Studiet av folkliga bildbudskap«. Det er en interessant bog, hvormed Bringéus prisværdigt ønsker at tage afstand fra tidligere tiders æstetisk bestemte folkekunsthistorisk forskning – som desværre lever i bedste velgående, støttet af antikvitethandelen – for i stedet at tillempe moderne billedanalytiske greb på masseproducerede billeder. Herhjemme har Axel Bolvig demonstreret sådanne analytiske greb både på gamle og nye billeder. Bringéus's bog er pædagogisk lagt an, fint illustreret og med mange eksempler på analyser. Bringéus ønsker med denne bog at grundlægge »studiet av folkliga bildbudskap« inden for etnologien; hvor velegnet bogen er til det, kan imidlertid diskuteres.

Bringéus skriver flydende, næsten causerende, og denne hyggelige stil føder nu og da lidt raske udtryk, som når han (side 76) siger »Bilder för folket måste vara så tydliga att de kan tala för sig själva«. Ud-sagnet undrer, når Bringéus iøvrigt taler for, at »Bildloren måste studera bilderna i deres sammanhang och som en del av mänskligt handlande«, *fordi* menneskers opfattelse af billederne er så intimt knyttet til den kulturelle helhed. – Med bemærkningen (side 169) »Utmärkande för folkkonsten är dess naivitet«, er vi tilbage i de gode, gamle dage, hvor dannede folk fandt folkekunst yndig, fordi den savnede centralperspektiv, og bedærede med sin kejtethed. Men folkekunsten er ikke specielt naiv; den vil blot noget andet end akademi- og repræsentations-kunsten – den vil *fortælle*, og det er dens form, dens billedsprog, lagt an til. Som f. eks. Niels Ström-bom har beskrevet i artiklen »Det sydsvenska folkliga bonadsmåleriet och dess utforskande« (i bogen »Nordisk Folkkonst«, 1972). – Endelig roser Bringéus (side 40) Pieter Breughel d. æ. for virkelig at have anskueliggjort krigen mellem faste og velværd med det bekendte billede af de to magre ansigter, hvoraf det ene er i færd med at bide af det bollefedede fjæs; billedet hænger på Statens Museum i København. Men inden Bringéus roser Breughel, burde han have fulgt de almindelige kunsthistoriske spilleregler – som han godt nok siger ikke bør tyngte etnologen – og have gjort

opmærksom på, at billedet formentlig er en skitse, og at billedets komposition – og dennes eventuelle vellykkethed – bør ses i det lys. At »det sociala budskapet rentav (skulle være) upprappat« fra Breughels side, bør helt stå for Bringéus's egen regning. Vedrørende billedets karakter af skitse, og motivets brug af Breughel og andre, se Karl Madsen: Fortegnelse over Den Kongelige Malerisamlings Billeder af ældre Malere. København 1904. Side 22. – Disse indvendinger er små og med forskelligt perspektiv, men også på Bringéus's tekst må man følge de ord af Axel Bolvig, som Bringéus citerer: »Kigger du på billedet – så se dig godt for«.

Men mere end disse småting melder andre indvendinger sig, når Bringéus vil grundlægge sin videnskabsgren, som han døber det grimme navn »Bildlore«. Intetsteds definerer han f. eks., hvad han mener med ordene *billedlig* og *folkelig*. Hvis definitionen af billede skal være den, som fremgår af bogens materiale – som mest er billeder produceret i store oplag til salg blandt almindelige mennesker – så er det en alt for snæver definition. I lige så høj grad som folk er blevet og bliver bombarderet med billeder, som fabrikanter skal profitere på, har folk lavet og laver fremdeles billeder selv. En del af disse billeder er ligefrem billeder *mod* de masseproducerede og herskende billeder. Et beskedent, men iøjnefaldende eksempel herpå er de mange, muntre og frække tiltegninger og overtegninger af kommercielle plakater. Her føres med kuglepenne og spraydåser billedkrig mod de officielle billeder. Men der er andre og større grupper af billeder, som folk enten har lavet selv eller afgørende sat deres præg på, f. eks. i tilknytning til haverne, hjemmene, festerne, foreningerne. Her kan man ligefrem tale om billedmiljøer, hvor gudsvelsignelser af billeder i form af kolonihavehuse, sangskjule, familiefotografier, tableauer, bordpynt osv. myldrer frem. Og for at gribe tilbage til den før nævnte billedkrig, så er der graffiti-traditionen: I tusinder af år har børn og voksne tegnet og skrevet på murene og derved givet både utilsigtede og poetiske meninger tilkende. Den slags må da høre med, når en billedetnologi skal grundlægges?

Både de masseproducerede og folks egne billeder – som selvfølgelig både spiller sammen og mod hinanden – skal med i en etnologisk billedforskning. Kommer de ikke det, vil etnologen gøre vold mod den konkrete kulturelle helhed og sammenhæng, som må være alfa og omega for ham eller hende. Og følger man Bringéus's opfattelse af, hvad der i denne sammenhæng er billeder, bliver resultatet en indskrænket definition af *folk*; *folk* bliver i så fald = *modtagere* af billedproducenternes budskaber – altså mere eller mindre viljeløse ofre, der ikke kan tage til genmæle eller skabe selv.

Bringéus er ikke uden forståelse for, at billedernes sammenhæng må tages iagt, slet ikke – men hans udgangspunkt ligger deri, at et firkantet stykke papir med et påtrykt motiv foreligger. Og i realiteten synes jeg ikke, han flytter sig så meget fra udgangspunktet. Men dersom man virkelig ønsker at skildre, hvilken plads billeder har i folks kultur, så må man tage de konkrete billeders uøselige familieskab med handling og forestilling med. Man må skildre, ikke alene hvad billedet skal fortælle, men hvad folk bruger billeder til i omgangen med hinanden. Billeder er både spejl og udtryk, begge funktioner må med. Som man jo er inde på i maske-forskningen f. eks. – Ilden man grundlægger en videnskabsgren med navnet »Bildlore«, efter Bringéus's model, skal man derfor nøje overveje, om det ikke vil komme til at betyde en indsnævring af billedstudiernes betydning for etnologien som helhed, i stedet for en frugtbar udvidelse.

Jeg skal bestemt ikke underkende den værdi, som studiet af masseproducerede billeder kan have, især ikke hvis studiet bidrager til at afsløre, hvilke manipulatoriske hensigter der ligger bag. Dvs., hvis motivanalyserne knyttes sammen med økonomiske analyser. Det er jo store økonomiske komplekser, der ligger bag billedfloden. Men om denne, ikke uvæsentlige side af billedforskningen tier Bringéus.

Som sagt indeholder bogen gode ting, først og fremmest interessante analyser af motivkomplekser og motivforskydninger. Men for mig at se berører den kun i ringe grad det vitale: Hvordan bruger almindelige mennesker billeder, både dem de får og dem, de selv laver? I min opfattelse af

etnologien står de skabende, de organiserende og protesterende i centrum. Det er deres opfattelser, jeg ønsker belyst. Det bidrager Bringéus's bog ikke i særlig grad til. Har han i det hele taget ikke givet den for pretentiøs en titel? Den kunne bedre have heddet »Nogle retningslinjer for studiet af gamle og nye masseproducerede billeders motiver«. Det handler den først og fremmest om.

Eske K. Mathiesen.

Lise Andersen: Siv og rør. Husflid og håndværk i Uggelhuse ved Randers Fjord
95 sider, illustreret. Engelsk resumé. Kulturhistorisk Museum, Randers 1981. Pris: kr. 58,80.

Bogen er resultat af en undersøgelse foretaget 1975-77 i landsbyen Uggelhuse, hvor husfliden på det naturgivne produkt tidligere spillede en væsentlig rolle for befolkningen, idet landsbyen er placeret på meget lavt terræn ud til fjorden, og dens jorder derfor tit oversvømmedes af det salte fjordvand. Jordtilliggendet var som følge heraf kun lidet egnet til landbrug, hvorfor befolkningen domineredes af småfolk som arbejdsmænd, daglejere og husmænd, hvis eksistens var en blandet økonomi med en årsrytme, hvor det i sommertiden var relativt let at finde arbejde, mens det var yderst vanskeligt om vinteren. Udnyttelsen af fjorden var derfor vigtig, bl. a. ved fiskeri, som imidlertid blev forhindret af de store laksegårdsejere, så arbejdet med siv og rør blev det erhverv, man faldt tilbage på. Kort og kontant hed det i Uggelhuse: »10.000 tørv, 10 travere siv og en gris, så går det aldrig galt«. Eller en anden version: »Hvis vi har halvdelen af siv og tørv tilbage Hellig Trekonger, så kommer vi hverken til at fryse eller sulte«.

Vi er dermed fremme ved bogens egentlige emne, der behandler udnyttelsen af siv- og rørbevoksningen i fjorden. Ræmmerne præsenteres i en instruktiv tegning vedføjet lokale navne sammenstillet med de respektive danske og latinske, så man præcist ved, hvad der tales om. Derefter følger beskrivelsen af høstning af siv og rør, hjemtransport, vejring og tørring og

sluttelig forarbejdning, alt anskueliggjort ved en yderst instruktiv serie af fotos.

Det vigtigste produkt af siv var sivsko, men tæpper, kurve, hestepuder (til seletøj), måtter og fodskamler forarbejdedes ligeledes. Idag er det kun sko, måtter og skamler, der fremstilles i et relativt begrænset omfang, først og fremmest af pensionister. Tidligere var produktionen så betydelig og omfattede alle familiemedlemmer, at man opgav den gamle ordning med, at den enkelte producent selv afsatte sine varer, og i stedet fik brugsforeningen (oprettet 1901) til at aftage og videresælge sivsko, en ordning, der med et ophold fra 1914-32, hvor sivskoproducenterne dannede en sivskocentral, fortsatte til 1941, hvorefter handelen overtoges af private opkøbere, bl. a. den daværende brugsuddeler.

Mens fremstillingen af sivarbejder i Uggelhuse er et ret sent fænomen – man regner med en begyndelse o. 1870 – er udnyttelsen af tagrør langt ældre. I modsætning til siv, der altid skæres fra båd om sommeren, høstes tagrør om vinteren fra båd eller land. Tidligere blev de altid skåret med segl, men det nyeste er, at rørene høstes med en rørhøster, en slags amfibiebåd fremstillet på en fabrik i Hammel, der også afsætter sine maskiner til Donaulandene med deres udstrakte rørskove. To af den slags maskiner findes i Uggelhuse, ejet af tækkerørshandlere, der driver en omfattende eksport af tækkerør, først og fremmest til Tyskland. Denne tagrørsproduktion dominerer nu helt anvendelsen af rørene.

Tidligere skete også en ret omfattende fremstilling af rørvæv, der fandt anvendelse som underlag for pudsede vægge og lofter i husbygningen. Begyndelsen hertil blev gjort i Uggelhuse o. 1910, og højdepunktet nåedes sidst i 20'erne og først i 30'erne, hvor der var ialt 32 væve i gang, mens der idag blot findes et par stykker i brug.

Efter denne fremstilling af den svindende og ændrede produktion af siv- og rørprodukter gives til slut en beskrivelse af tagdækning med rør, også denne velillustreret.

Situationen for de nævnte arbejder idag afspejles i byens befolkning. Den svindende sivsyning og rørvævning udøves hovedsageligt af pensionister, mens tagrørens

bjergning og anvendelse i tagdækning beskæftiger folk af relativ ung alder.

Holger Rasmussen.

Gustav Henningsen: Heksenes advokat.

Historiens største hekseproces

Delta, København 1981. 331 sider, ill. Kr. 198,50.

I september 1981 kunne Gustav Henningsen forsvare sin doktorafhandling om *The Witches' Advocate. Basque Witchcraft and the Spanish Inquisition (1609-1614)* og til selve dagen udsende den danske udgave, der i det store hele følger disputatsen med udeladelse af noteapparatet og de mere almene kapitler. I talrige mindre afhandlinger og oversigter har H. inden da gjort rede for sit spanske materiale og for sin beskæftigelse med hekseproblemet.

I bogens forord har H. gjort rede for, hvordan han ved et tilfælde kom ind på heksetroen i Danmark, som blev emne for hans magisterkonferens, og hvordan feltundersøgelser i Spanien førte til genopdagelsen af inkvisitoren Alonso de Salazar Frias' papirer fra hekseprocessen i Baskerlandet i årene 1609-14, hvor tusindvis af personer var anklaget eller mistænkt for hekseri. Det er dette materiale, som alle regnede for tabt, der er grundstammen i hans behandling. Når han hævder, at det ikke har været muligt på tilsvarende måde andetsteds at fremlægge et materiale, der kan kaste lys over, hvordan en heksetros-epidemi opstår og spredes, så gjorde den ene af de officielle opponenter med rette opmærksom på de amerikanske hekseprocesser i Massachusetts i 1692, som H. ikke har benyttet.

Gennemgangen af det rige spanske materiale og de slutninger, der kan drages heraf, tjener ikke blot til en revision af heksebegrebet, men da også til en dybere forståelse af den spanske inkvisionshistorie. I *Jordens Folk* 1973 har H. givet en oversigt over inkvisitionen og dens arbejdsområder, som er nyttig for at få det fulde udbytte af de hændelser, der beskrives i bogen.

Vigtigheden af at skelne mellem heksetro og heksegalskab er et af bogens hovedsynspunkter, som behandles nærmere i

kapitel 1 og 3 og i epilogen. Det fører bl. a. til et opgør med ældre værker først og fremmest Margaret A. Murray's bog fra 1921 om heksekult i Vesteuropa og det senere arbejde, der foreligger i en dansk udgave fra 1953 (»Heksenes Gud«). Selv om H. klart tager afstand fra Murrays »geniale, men forkerte teori om en vesteuropæisk heksekult« som fortsættelse af en førkristen frugtbarhedsreligion, så forvandler han sig – som han selv siger – til en Murrayist i forsøget på at skrabbe den teologiske fernis af de spanske forhørsdokumenter for om muligt at afdække en folkelig kult omkring en hornet guddom. En drøftelse af resultatet af dette forsøg findes i afslutningen på kap. 3.

Som det fremgår af bogtitlen har H. en helt, hvis bedrifter belyses og beskrives i forhold til sine kolleger i Logroño, hvor inkvisitionen for Navarra og de baskiske provinser havde sit hovedsæde, og i forhold til generalinkvisitoren og hans inkvisionsråd i Madrid. Helten er den ovennævnte Salazar, hvis baggrund og uddannelse fyldigt belyses, og her har H. i sin danske udgave kunnet nyde godt af en netop udkommet biografi af en spansk historiker. Beskrivelsen af Salazar og hans kamp for at vinde gehør for sine synspunkter er fængslende og betydningsfuld. H. tilslutter sig ganske, at Salazars indberetninger fra Baskerlandet betød »vendepunktet i den spanske heksetros historie« som hævdede af den amerikanske historiker H. C. Lea, der skrev sin beretning om den spanske inkvisition ud fra de samme kilder, som H. benytter. At Salazars synspunkter sejrede, fremgår af redegørelsen i kap. 10 med inkvisionsrådets behandling af materialet fra Baskerlandet og dets overdragelse til Salazar at udfærdige et nyt reglement for behandling af hekksesager.

Selv om noteapparatet er sløffet i den danske version, er der en fyldig bibliografi. Oversigtskort, stednavnefortegnelse, ordliste og personregister gør det let at finde rundt i bogen.

Holger Rasmussen.

Arne Espegaard:

Liv og sprog på svundne tiders Læssø

Udgivet af Fiskerimuseets Forlag, Tarp-hagevej 67, Esbjerg. 1980. Bd. I 98 s.,

Bd. II 348 s. III. med fotografier og tegninger. Pris 217 kr. Bindene sælges kun samlet. ISBN 87-87453-28-2, 87-87453-30-4. Komplet 32-0.

Bogen har undertitlen: En tekst- og opslagsbog om dagligliv og dagligsprog i et fiskermiljø. Den var oprindeligt tænkt som en traditionel dialektordbog, men er indledt med et bind, der omhandler gamle former for Læsøfiskeriets redskaber og teknik samt en skildring af læsøsk folkekultur i videre forstand.

Arne Espegaard, der er cand. mag., udgav i 1972-74 Vendsysselsk Ordbog I-IV – et énmandsværk på ca. 1000 dobbeltspaltede sider. Arbejdet med denne opgave strakte sig over 42 år, og forfatteren undskyldte sig i forordet med, at han ind imellem havde haft andet at pusle med, f. eks. et lærerembede, lidt krig og lidt museumsarbejde. Ind imellem har han altså også haft overskud til at beskæftige sig med liv og sprog på svundne tiders Læsø.

Interessen blev vakt i 1944, da han for Stednavneudvalget optegnede de læsøske stednavne, og den holdt sig gennem de følgende 30 år, hvor han har haft kontakt med en halv snes meddelere, der nu alle er døde.

En enkelt af meddelerne, Hans Pedersen, har i ganske særlig grad bidraget til det foreliggende værk. Det stof, han i tidens løb har meddelt, er sammenredigeret af Arne Espegaard til en række afsnit om ormegravning, bundgarnsfiskeri, voddiskeri, hummerfiskeri samt et par af mere almen etnologisk art: Et barn på Læsø og Et gammelt Læsøhjem. Altsammen baseret på Hans Pedersens viden om tingene, men de stykgivne meddelelser er nænsomt redigeret til en helhed. En stor del af materialet er optegnet eller taget på bånd, men Hans Pedersen har også i flere tilfælde selv skrevet større sammenhængende fremstillinger, der bl. a. har givet grundlag for to afsnit: »Barn på Læsø« og »En historie fra fordums dage«. Ved redigeringen af dette stof har Arne Espegaard bestræbt sig for, at den endelige form kom til at ligge så tæt som muligt op ad Hans Pedersens talesprog, men der er intet i fremstillingen af det etnologiske og folkloristiske stof, som Hans Pedersen ikke selv har oplevet eller

kender i umiddelbar tradition, f. eks. fra bedstemoderen eller ældre arbejdskammerater.

Afsnittene i Bd. I er stærkt præget af dialektalt ordvalg og grammatik. Under læsningen af teksterne kan man slå disse ord op i Bd. II (ordbogen), der til indledning behandler specielle emner som læsøålet, dets lydforhold, lydskrift etc. Der er til de særprægede ord henvist til ordbogens sidetal og linie, og der er til dette formål indlagt en praktisk linietaeller.

Som i Vendsysselsk Ordbog er der også i denne bog bragt en rigdom af folkloristisk stof. Her er der opskrift på grønlangkål og blodpølser. Om brødet berettes, at hvis man i forrige århundrede tabte et stykke brød på det sandede gulv, tog man det bare op og børstede sandet af, men før man spiste det, måtte man kysse det. (Anmelderen kan tilføje, at man i Vendsyssel omkring 1880 skulle kysse et stykke brød, hvis det af en eller anden grund måtte kasseres. Min mor undrede sig som barn over, at dette ritual ikke gjaldt andre levnedsmidler. Skikken at kysse brød er vist også kendt i andre kulturer).

Ved mange ord er der henvisning til beslægtede emner, f. eks. har ordet *overtro* ikke mindre end 41 henvisninger. Her kan man så under ordet *hose* finde et godt middel mod forkølelse. Man skulle sove med en af sine hoser om halsen. Hosen skulle vende avetsiden udad og vristen ligge over struben. Det var fodsveden i strømpen, der havde lægende kraft. Under *Cyprianus* læser man: Da J. var død (ca. 1960), turde hans søn ikke åbne et skab, hvor han mente, faderen havde gemt Cyprianus.

Det er væsentlige oplysninger, der kan hentes, vedrørende et ø-samfunds fisker- og sømandskultur, som i det hele taget er et område, hvor der ikke findes mange eksakte undersøgelser på etnologiske og sproglige områder.

Den genuine Læsø-dialekt er forlængst forsvundet, men Hans Pedersen lærte den omkring århundredskiftet af sin gamle bedstemor, så han har kunnet give oplysninger videre, der stammer fra midten af forrige århundrede. Det er i sidste øjeblik, de er blevet bevaret.

Begge bind er rigt illustreret med foto-

grafier og tegninger, der ikke alene er meget instruktive, men også godt gengivet på fint, glittet papir. Forfatteren har selv stået for den grafiske tilrettelægning.

Det humanistiske Forskningsråd har delvis bekostet udgivelsen af det betydningsfulde værk, der bl. a. med hensyn til lydskriften er koordineret med arbejdet på Jysk Ordbog, Århus.

Tolkning af stednavne er sket i samarbejde med Institut for Navneforskning ved Københavns Universitet. Også borgmester Tage Jacobsen, Læsø og professor Bjarne Stoklund har stillet vægtigt materiale til rådighed.

Liv og sprog på svundne tiders Læsø kan læses med interesse og udbytte også af folk, der ikke er specielt interesseret i folkloristiske emner, og værket bør derfor findes på ethvert folkebibliotek.

Jens Sigsgaard.

Claus Bjørn: Bonde. Herremand. Konge. Bonden i 1700-tallets Danmark

Kbh. 1981. 196 s. + 16 s. bilag. Kr. 125. I en håndfuld artikler fra de seneste år har Claus Bjørn gjort sit for at udradere billedet af den besofne, forhutlede Jeppe på Bjerget-skikkelse som prototypen på 1700-tallets danske bonde (Scandinavian Economic History Review XXV (1977); Fynske Årbøger (1978); Historie. Jyske Samlinger ny rk. XIII (1979); Landbohistorisk Tidsskrift (1981)).

»Bonde. Herremand. Konge« går samme ærinde med sin skildring af en bonde, som tænksumt tager kampen op mod »de store« i samfundet – mod herremændenes regimente og mod godsejervenlige embedsmænd på lune poster i statsapparatet. I det 18. århundrede lod den danske bonde sig ikke byde hvadsomhelst. Tværtimod lod han en ret så konstant strøm af klager til regeringskontorerne på Slotsholmen veksle med lige så talrige bønsskrivelser og petitioner til Hans enevældige Majestæt. Og over for den lokale godsejer var registeret fra passiv til aktiv modstand både stort og nuanceret. Lejlighedsvis blev grebet til åbne protester, når bonden skulle forsvare sin ret: arbejd-langsomt-aktioner, strejker, og (i sjældnere tilfælde) fysisk vold mod herremanden eller hans fogder. Claus

Bjørns bonde er således politisk bevidst; og han er ikke mindst politisk *handlende*.

Meget snart er det 100 år siden, at danske historikere i flok – fagfolk som amatører – cirklede omkring lignende emner, nemlig da 100-året for hævelsen af det famøse Stavnsbånd skulle markeres i 1888. Claus Bjørn vedkender sig beredvilligt slægtskabet med denne såkaldte »Jubilæumslitteratur« fra slutningen af det 19. århundrede; ja faktisk er lange, centrale passager i »Bonde. Herremand. Konge« en inspireret gendigtning af denne Jubilæumslitteratur (f. eks. s. 128–38). Men det er ikke blot Jubilæumslitteraturen, der har måttet holde for. I det hele taget trækkes der kraftigt på sekundærlitteratur. Noget er »produktet af skolede historikeres arbejde (med originalt) kildemateriale fremlagt i en form og med et apparat, der gør det let at kontrollere det pågældende materiale og dets udsagnskraft«. Andet – sågar »en meget stor del« – er derimod »bidrag, hvor selve fremlæggelsen vanskeligere for ikke at tale om umuliggør denne kontrol« (s. 18–19). Herved kommer der en skævhed ind i bogen. Den bliver asymmetrisk, når Claus Bjørn samtidig anvender sine egne primærundersøgelser – som jo til fulde dokumenterer, at den systematiske gennemopløining af det vældige utrykte kildestof i f. eks. lokal- og centraladministrationens arkiver langt er at foretrække for de løsrevne, lokalhistoriske detailundersøgelser af tilfældige enkeltsammenstød mellem gods og bønder.

Hér ligger så afgjort en af bogens begrænsninger. Hvor repræsentativt er materialet egentlig, i tid. Og geografisk?? Retfærdigvis skal dog nævnes, at Claus Bjørn selv er opmærksom på problemet (s. 19).

En anden svaghed er den flittige brug af mundtligt traditionsstof, først og fremmest fra Evald Tang Kristensens samlinger. Denne fremgangsmåde forsvares med en nonchalant henvisning til, at »det ... for forfatteren (har) været slående, i hvor vid udstrækning det synes muligt med samtidigt kildemateriale at belægge selve kernen i de beretninger om f. eks. hoverikonflikter eller »onde herremænd«, der er blevet optegnet af Tang Kristensen i perioden ca. 1860 til 1890« (s. 18). Men »hoverisagn« er – metodisk set – mere kompli-

cerede end som så. Sagn er både historie og fiktion, sandt blandet med falsk på én gang. Og »kerne« er et gummiord; for skal det mere præcise blandingsforhold mellem denne sande »kerne« og den omliggende digteriske periferi fastslås, findes der ikke idag anden mulighed end at undersøge, hvad samtidigt skriftligt kildemateriale udsiger om de samme begivenheder og personer. Idag eksisterer »kernen«, så at sige, udelukkende i kraft af dette sammenlignende materiale. Så når der skrives om konflikten mellem herremand og bonde i det førindustrielle Danmark, må »hoverisagnene« – såvidt jeg kan se – skydes til side for dette samtidige, skriftlige kontrolmateriale, som vi i modsætning til det mundtlige traditionsstof har en mulighed for at forholde os til: ophavssituationen er kendt; og der kan gøres rede for de impli- ceredes placering i forhold til det, de udtaler sig om. I »hoverisagnene« ligger der utvivlsomt et stort og spraglet materiale til belysning af holdninger, forestillinger og bevidsthed i det sene 1800-tals Danmark, da sagnene blev optegnet. Som kilde til bondeprotesternes historie er de derimod ubrugelige (Fortid og Nutid XXIX (1982)).

Plusserne ved »Bonde. Herremand. Konge« er ikke desto mindre mange. Et vedkommende emne præsenteres både letlæst, velskrevet og velargumenteret. – Måske går bogen ligefrem hen og bliver en »folkebog«, og i så fald fortjent. Men minusser er der altså også et par stykker af.

Henrik Stevnsborg.

»Teori – Kritik – Praksis«

Arbejderkultur – folkeminder – folkekultur
Temanummer af NORD NYTT, nordisk tids- skrift for folkelivsforskning nr. 9. Under redaktion af Flemming Hemmersam. 120 s. Pris 40 kr. Studerende dog 21 kr.

Tror man på, at kritik holder gamle fag unge, må et temanummer som dette hilses med åbne arme. Det kan være på én gang provokerende og inspirerende at få »hele det (borgerlige) miljø omkring folkekultur- forskningen« i Danmark – og det vil i første række sige: Institut for nordisk Folke- mindevidenskab, Dansk Folkemindesam- ling og Foreningen Danmarks Folkeminder

– sat på plads som »a) ideologiproducent, b) kulturimperialistisk generalstab, c) vare- og markedsanalyseinstitut, d) propagan- dacentral og e) beskyttet arbejdsplads« (s. 4). Citatet er fra hæftets forord, som er forfattet af gæsteredaktøren, Flemming Hemmersam, i samarbejde med Leif Var- mark. Hér lægges der med stor selvsikker- hed op til en sviende »hudfletning« af hele dette etablerede miljø. I stedet skal præ- senteres en forskning og en formidling, som 100 % solidariserer sig med »fol- ket«/arbejderklassen.

Hæftet, hvis indhold forøvrigt undervejs berømmes som »kontrabande« (s. 29) – er vi da alle revolutionsromantiske fribyttere for Herren? – falder i en række forskellige temaer.

Flemming Hemmersam lægger for med en artikel om *Videnskaben om arbejder- kultur og arbejderfolklore* – et ambitiøst for- søg på at skabe den samlede teoretiske ramme omkring et sådant forskningsfelt. Fundamentet er en historisk materialisme med klassekampen som det drivende element. Så vidt så godt; men når ord og begreber i rivende hast stables til en gotisk teorikonstruktion, har vi andre vores hyr med at holde tungen lige i munden. Særlig svært er det, når de anvendte ord og be- greber først forklares, efter de forlængst er blevet brugt med største selvfølgelighed (»samfundsformation«, f. eks., der optræ- der allerede i artiklens 2. linie (s. 7), defi- neret først på s. 17). I artiklen er der lige- ledes kim til den uskik, som Flemming Hemmersam siden giver los for i *Oversigts- afsnittene* mod hæftets slut. En ellers sav- net skitse af bl. a. østtysk, sovjetisk og kinesisk folkloristik (Brudstykker til en rød folkloristik) havner tæt ved det uforståe- lige, fordi lange germanske citater og ger- manistiske brokker er sat totalt uformidlet ind i den danske tekst.

Leif Varmark skriver om overvejende praktiske erfaringer med *Folkekultur og kulturpolitik*. Artiklen er et skrabsammen af kortere og længere indlæg, der alle har det tilfælles, at de uden hæmninger skøn- malar aktiviteterne i og omkring »den nye folkemusikbevægelses« hovedcentre: Fol- kemusikhuset i Hogager og Albertslund Folkemusikhus. Skal vi tro Leif Varmark, er der ingen slanger i dét paradis, idet man

begge steder bekender sig til »Kristensen-Knudsen-linien« (s. 50). »Kristensen« er folkemindesamleren Evald Tang Kristensen; »Knudsen« Anelise og Thorkild Knudsen fra Hogager. Linien er – i meget kort begreb – et knæfald for det gamle og de gamle. De gamle »har traditionen i sig« (s. 56), følgelig »er det en grundoplevelse i arbejdet, at det er de ældre, der kan stoffet, og de unge, der skal lære af de ældre« (s. 62). Betimeligheden af dette »Kristensen-Knudsen«-patent har været flittigt, undertiden indædt, debatteret i radio og presse i løbet af de sidste par år – vel uden at vejs ende endnu er nået i diskussionen.

Svend Aage Andersen beskæftiger sig med *arbejderindringer*s egenart og værdi som kilde til arbejderkulturen i den hensigt at uddybe »det tværfaglige samarbejde« (s. 5). Men for det første er uvidenheden om den historiske kildekritik lidet betryggende (særligt tydeligt s. 84–85); for det andet virker iveren efter at få sat litteratur- og kulturhistorikeren på piedestal over for den 'ordinære' historiker og over for folkloristen og etnologen noget paradoksal.

Metodisk velfunderet – og med kritisk bid – er til gengæld de 4 indlæg, som tilsammen udgør temaet *Folkeminnevitenskap og vitenskapsteori*. I indlæggene, der stammer fra et Oslo-seminar i slutningen af september 1978, drøftes bl. a. hvorledes begrebet »folk« skal defineres, og hvad dette »folk« og folkemindvidenskaben har med hinanden at gøre. Selvom lignende overvejelser ikke er dansk folkloristik og etnologi fremmed, er det ikke desto mindre en håndfuld tankevækkende – og brugbare – diskussionsoplæg.

Men hæftets mest letlæste og afklarede bidrag tegner Bjarne Kildegaard Hansen sig for: en utraditionelt tænkt og med schwing skreven artikel om *private fotos som kildemateriale* og som billedanalyse mere generelt. Hér forenes de tre elementer, som temahæftet fører i sin titel – »Teori, Kritik og Praksis« – smukt og med selvfølge. Ellers må man nok sige, at temanutnummerets egen Teori, Selvkritik og Praksis knager i fugerne. Så alt i alt blev det ikke til nogen sviende »hudfletning« i denne omgang.

Henrik Stevnsborg.

Bygninger på Frilandsmuseet.

Opmålingstegninger ved Børge Ehrhardt og Frode Kirk

Under medvirken af Mogens Brahe. – Tekster til opmålingsværket af Frode Kirk. 28 tavler + 107 s. Nationalmuseet 1980. Pris 250 kr. incl. mappe med tegninger.

Siden 1897 er der på Frilandsmuseet i Sorgenfri nord for København opbygget en enestående samling af bygninger til belysning af landbefolkningens levevis og livsform i det 17., 18. og 19. årh., en samling som med rette har fået internationalt ry. De nær ved et halvt hundrede bygninger er udvalgt således, at de repræsenterer byggeskikken i de forskellige egne af landet, inklusive Sydslesvig, de skånske landsdele og Færøerne. De spænder samtidig over hele den sociale skala fra herregården til fattighuset og viser såvel bønder som fiskere, husmænd og håndværkere af mange slags. Samlet udgør disse huse et værdifuldt studiemateriale for bygningsforskere, kulturhistorikere, etnologer, arkitekter og restaureringsfolk.

Det har altid været et vigtigt led i museets målsætning at formidle disse gamle bygninger på den bedste måde og med alle til rådighed stående midler. En klassisk måde at dokumentere og formidle en bygning på er den detaljerede opmålingstegning – og den er i mange henseender stadig uovertruffen. Minutiøse opmålinger er en forudsætning for overhovedet at flytte og genopføre gamle huse, men de er beregnet for en indercirkel og næppe brugelige for en større kreds. Nogle planer og snit er blevet rentegnet og anvendt i de mange publikationer om museets enkelte bygninger. Men et samlet tilgængeligt dokumentationsmateriale i form af opmålinger har hidtil ikke foreligget for museet som helhed.

Det er der nu – efter mange års arbejde – rådet bod på med opmålingsværket *Bygninger på Frilandsmuseet*. I dette værk er samtlige bygninger på en serie store tavler vist i plan, snit og opstalt, alle tegnet med samme hånd, nemlig Børge Ehrhardts, som museet havde engageret specielt til at løse denne opgave. Streg, layout og tryk er udsejst og forlener tavlerne – som også sælges enkeltvis – med betydelige æstetiske

kvaliteter. Bag den forbilledlige løsning af opgaven står navnlig én mand: museets mangeårige arkitekt Frode Kirk, og værket præges af hans sikkerhed, grundighed og faglige kompetence.

Frode Kirk har også udarbejdet det teksthæfte, som følger med opmålingerne og som indeholder beskrivelse af de enkelte bygninger, deres konstruktion og indretning. Hvor der foreligger monografier om bygningerne, har Kirk kunnet støtte sig til dem, men i mange tilfælde har han måttet udføre primære undersøgelser for at kunne skrive disse korte og knappe tekster. Der kan derfor være grund til at gøre opmærksom på, at brugerne af opmålingsværket i teksthæfter meget ofte vil finde primære oplysninger, som ikke er tilgængelige andetsteds, og som røber arkitekt Kirks mangeårige erfaring og skarpsindige iagttagelsesevne.

Opmålingsværket er hermed anbefalet alle bygnings- og kulturhistorisk interesserede til flittig anvendelse!

Bjarne Stoklund.

**Livet i Klokkergården,
gammeldags falstersk Bondeliv
efter Lars Rasmussens skildring**

ved Frederik Lange Grundtvig. Med en kommentardel ved Else-Marie Boyhus, Chr. Lisse og Erik Høvring Pedersen. Kbh. 1981. 357 s. ISBN 87-17-02602-4. Pris kr. 158.

Frederik Lange Grundtvig – søn af N. F. S. Grundtvig og halvbror til folkemindeforskeren Svend Grundtvig – var præst blandt danske indvandrere i Clinton i Iowa. Her boede han dør om dør med Lars Rasmussen fra Klokkergården i Bjørup, Systofte sogn på Falster, en falleret gårdmand, der som så mange andre søgte at skabe sig en ny tilværelse i USA. F. L. Grundtvig delte familiens interesse for folkeminder, og i Lars Rasmussen fandt han en uovertruffen meddeler. Ud af samarbejdet mellem disse to udvandrere – fjært fra hjemlandet – voksede en beskrivelse af livet på en gård i første halvdel af forrige århundrede, så levende og så rig på detaljer, at den ikke er blevet overgået hverken før eller siden. Denne klassiker har det i mange år været

vanskeligt at opdrive, og man må derfor hilse med glæde, at den nu foreligger i en ny og statelig udgave, som er blevet til i et samarbejde mellem Foreningen Danmarks Folkeminder og Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck.

Bogen om livet i Klokkergården blev først udsendt i 1908–09, flere år efter F. L. Grundtvigs død. Den var da forsynet med en kort indledning og noter af Jørgen Olrik. De er ikke medtaget i den nye udgave, som i stedet er blevet forsynet med en meget omfattende kommentardel, som falder i tre hovedafsnit. Om bogen, dens tilblivelse og forudsætninger fortæller Erik Høvring Pedersen i en meget bred fremstilling, som endog skitserer hele folkemindeforskningens historie op til århundredskiftet. Anderledes kort og knap er Else-Marie Boyhus, som har påtaget sig den noget diffuse opgave at behandle »den konkrete virkelighed bag Lars Rasmussens beskrivelse af livet i Klokkergården, belyst udefra ved hjælp af utrykt kildemateriale fra Rigsarkivet og Landsarkivet, fra faglitteraturen, den topografiske litteratur og fra samlingerne på Lolland-Falsters Stiftsmuseum og dets afdeling Frilandsmuseet i Maribo«. Endelig giver Chr. Lisse en analyse og vurdering af værket ud fra en dialektologisk synsvinkel. De tre kommentatorer synes at have opfattet og løst deres opgaver vidt forskelligt – spændende fra egentlig faglig kommentering til pædagogisk materiale til skolebrug.

Et manuskript, der indeholder så mange detaljer om genstande og arbejdsprocesser som *Livet i Klokkergården*, kræver et godt illustrationsmateriale. Grundtvig var selv opmærksom herpå og søgte at løse problemet ved at få en snedker i Clinton til at lave tegninger af bygninger og ting efter Lars Rasmussens anvisninger. I førsteudgaven var disse skitser omtegnet af J. F. Klein med støtte i museumsgenstande, og de var suppleret med tegninger og fotos af endnu flere af de omtalte genstande. På den måde opnåede man et godt resultat, hvor illustrationer fulgte teksten gennem hele beskrivelsen.

Denne fremgangsmåde har man forkastet i den nye udgave til fordel for en mindre konsekvent løsning. Enkelte af Kleins tegninger er bibeholdt, andre er

erstattet af snedkerens skitser. Jørgen Ollriks fotos af gården, som ved århundredets begyndelse stod omtrent uændret, er forvist til Else-Marie Boyhus' kommentardel og er her sammenstillet med en række nyoptagelser af museumsgenstande, som via et lille leksikon over indbo og redskaber er relateret til beskrivelsens tekst. Jeg havde hellere set den løbende illustration bibeholdt med Kleins tegninger som grundstamme. Han er en af vore bedste kulturhistoriske »dokumentatorer« både som tegner og fotograf, og han havde et fortrinligt samarbejde med bl. a. Reinhold Mejborg og Daniel Bruun.

Bogen om livet i Klokkergården kaldes i indledningen for en folkelivsskildring, som anlægger et helhedssyn på folkekulturen. Den helhed, som bogen tegner, er imidlertid en helhed af en særlig art. Den kan nærmest karakteriseres som en kæmpe-mæssig mosaik af ting, handlingsmomenter, ord og vendinger. Den er blevet til ud fra en bestemt faglig tradition, som lægger vægten på de mange små detaljer og interesserer sig i lige grad for tingene og deres benævnelser. Denne måde at skrive folkelivsskildringer på fik mange efterfølgere. Det var det samme Henrik Ussing ville med de skildringer, som han stod fadder til og bearbejdede. Der var imidlertid også dem, der gjorde oprør mod denne fremgangsmåde, bl. a. Karoline Graves. Livet i Klokkergården og Ingvor Ingvorsens gammelt sjællandske bondeliv var ikke efter hendes hoved. Det var en anden helhed, hun kunne og ville skrive (jfr. Folk og Kultur 1980).

Uden på nogen måde at ville forklejne F. L. Grundtvigs og Lars Rasmussens indsats, må man konstatere, at der er sider af den helhed, som f. eks. en etnolog idag søger, som det er vanskeligt eller umuligt at finde i Livet i Klokkergården. Noget af dette lader sig stadig rekonstruere ud fra bevaret kildemateriale, og man kunne derfor have ønsket, at kommentar-afsnittet om »virkeligheden« havde gravet nogle spædestik dybere.

Der går en lige linje i traditionen fra F. L. Grundtvigs bog til Arne Espegaard's »Liv og Sprog på Læsø«, som anmeldes andetsteds i dette bind. Også Grundtvig havde tænkt at supplere beskrivelserne med en

ordbog over Falster-målet. Den voldte ham store kvaler og blev aldrig afsluttet, og hverken første eller anden udgave har taget ordbogsdelen med. Men det bør nævnes i den forbindelse, at den dialektologiske vurdering i dag af F. L. Grundtvigs arbejde er særdeles positiv. Også på dette punkt aftvinger hans indsats stor respekt.

Bjarne Stoklund.

Göran Rosander: Gårdfarihandel i Norden. En översikt av en gammal handelsform
Stockholm 1980. 109 s. ill. ISBN 91-36-01473-3.

Bønderne i det førindustrielle Norden var »mångsystlare«, som svenskerne siger. Så snart man kommer uden for de deciderede agerbrugsbygder, så finder man ofte landbruget kombineret med andre økonomiske aktiviteter: fiskeri, jagt, transport, arbejdsvandring og ikke mindst husflid eller håndværk. Det er karakteristisk, at mange egne havde specialiseret sig i fremstilling af et eller andet produkt: jydepotter fra Varde-egnen, strikkede varer fra Herning-egnen, møbler fra Sjuhäradsbygden i Västergötland eller leer og andre smedede ting fra skovbygden i det nordlige Skåne. Disse produkter blev ofte afsat af omvandrede handelsfolk, som kom vidt omkring i og uden for Norden.

Det er en side af bondekulturen, som tidligt har tiltrukket sig opmærksomheden og som også er blevet behandlet på tryk, men næsten altid kun i en lokal sammenhæng. For Danmarks vedkommende kan man minde om Andreas G. Jensens bog om jydepotterne, H. P. Hansens om »Spind og Bind« og Hugo Mathiessens oversigt over binæringer på den jyske halvø i »Den sorte Jyde«.

Göran Rosanders lille bog om »Gårdfarihandel i Norden« er det første forsøg på at se disse fænomener i sammenhæng og at behandle hele det nordiske område under ét. Hovedvægten er lagt på handelen, på de omvandrede sælgere, og oversigten medtager også handelsmænd, som falbyder fabriksfremstillede kramvarer. Den fremkom først som en engelsksproget artikel i tidsskriftet »Ethnologia Europaea«. I den foreliggende svenske version er den

suppleret med nogle flere eksempler og citater samt et omfattende illustrationsmateriale, hvoriblandt man noterer sig flere gode fotos fra Nationalmuseets 3. afdelings billedsamling. Også i den udvidede form har oversigten dog bevaret sin noget tørre og skematiske karakter.

Som en første oversigt over et spændende felt har den lille bog sin funktion, også på den måde at den henleder opmærksomheden på uløste spørgsmål eller problemer, som fortjener at blive taget op. Mange af de egnstypiske binæringer oplevede deres største blomstring på tærsklen til den industrielle tidsalder, men er det derfor rigtigt – som der er en tilbøjelighed til idag – at se det hele som et »protoindustrielt« fænomen? Næppe, for mange af binæringerne kan følges tilbage til det 16. årh. eller middelalderen. Et stort materiale bl. a. i form af landgilderegnskaber vil kunne belyse dette problem.

Billedet bør også differentieres mere, end det har været muligt. Der er stor forskel fra egn til egn med hensyn til produktionens og afsætningsorganisation og rekrutteringen af producenter og handelsmænd. Fælles for binæringerne i Danmark synes iøvrigt at være en forskydning over tid fra bondenæringer i 1700-årene til husmandssystemer i 1800-årene.

Bjarne Stoklund.

Georg Buchreitz:

Hjelmhaverne i Aabenraa

Træk af kolonihavebevægelsens grundlæggelse og historie. Historisk Samfund for Sønderjylland, 1981. 115 s., ill. Kr. 45,00.

Oprettelsen af de første havekolonier i Danmark og hertugdømmerne er ofte blevet tillagt Frederik den Sjettes store haveinteresse. Men forordningerne fra 1821 om sådanne småhaver skal i højere grad ses i sammenhæng med de omfattende ændringer i samfundet omkring 1800 og de dårlige tider efter Napoleonskrigene.

Det er da også sådanne sammenhænge Georg Buchreitz fremhæver i sit veloplagte skrift om Danmarks ældste kolonihaver, Hjelmhaverne i Aabenraa – en bog der er

skrevet på opfordring fra Hjelm Haveforening i anledning af dennes 150-årsdag.

I Danmark og hertugdømmerne havde landboreformerne i slutningen af 1700-årene og begyndelsen af 1800-årene lettet overgangen til selveje for mange bønder. Samtidig skete dog en stigende forarmelse af husmænd og daglejere. Mange, der tidligere havde haft del i landsbyens fælles græsningsarealer, stod efter udskiftningen helt uden jord. Tidens reformivrige mænd var godt klar over, at landboreformerne ikke havde begunstiget alle samfundets grupper. Man frygtede de voksende problemer, som dette rejste, og forsøgte at afhjælpe dem på flere områder, f. eks. ved oprettelse af havekolonier, der skal ses som et forsøg på at komme den voksende fattigdom til livs.

I hertugdømmerne var det en ivrig, reformatorisk skribent, justitsråd og landvæsenkommissær Friedrich Wilhelm Otte, der udformede det første forslag til indretning af Armengårten: fattighaver, havekolonier. Sådanne haver, skrev han, skulle skaffe »de ikke ganske forarmede lejlighed til nyttig anvendelse af deres tid og deres kræfter, hvorved fordærvelig lediggang forebygges«.

Friedrich Wilhelm Otte fik oprettet mange havekolonier rundt om i hertugdømmernes byer – men ikke alle steder gik det gnidningsløst. F. eks. gik der i Aabenraa 10 år, inden byens styre kunne bekvempe sig til at finde egnet jord. Fattige var der ellers nok af, men der var lige så mange undskyldninger: de fattige havde ingen have-redskaber, der var ingen penge til udsæd, o. s. v.

Ved hjælp af skrivelser og cirkulærer fra tiden følger Georg Buchreitz havernes tilblivelse. Det er spændende læsning, hvor der både knyttes tråde bagud til overklassens haveideal, hedeopdyrking, kartoffelavl m. m. og fremad til fredningen af Hjelmhaverne i 1979 – en sag, der tog endnu længere tid, end da haverne blev etableret 1821–31.

Hovedvægten er i bogen lagt på havernes opståen. Kolonihavebevægelsens videre udvikling er mere kursorisk behandlet. I et mindre afsnit om livet i Hjelmhaverne gengiver Georg Buchreitz passager fra haveforeningens protokol fra

1934–1980. Disse understreger hans ud-sagn om havedyrkning som en stille sys-sel, der ikke giver anledning til mange skriverier. Går man derimod ud over for-eningsprotokollens krav om nøgternhed og lader kolonihavefolk selv komme til orde – som f. eks. i Nationalmuseets undersøgel-ser – finder man også udtryk for stærke følelser, ikke blot snævert i forhold til haven som et lille jordisk paradys, men

også for drømme om og kampe for en bedre verden.

Buchreitz' formål er imidlertid først og fremmest at beskrive Hjelmhavernes tilbli-velse. Han afdækker kilderne og trækker linjerne til datidens kulturelle og sociale forudsætninger, så bogen får interesse langt ud over det rent kolonihavehistoriske.

Inger Tolstrup.

Indsendt litteratur

- ABSTRACTS IN GERMAN ANTHROPOLOGY. Edition herodot. Göttingen. Udg. af Arbeitskreis für internationale Wissenschaftskommunikation. Inst. für Völkerkunde der Universität. Göttingen. No. 1/autumn 1980. ISSN 0173-2986.
- ALGREEN-USSING, FREDERIK: TOURISTEN I NORDSJÆLLAND. Strandbergs Kulturhistoriske Bibliothek. 120 s. Pris kr. 60,00. ISBN 87-872-0027-9.
- ALVER, BRYNJULF: DAG OG MÆRKE. Folkeleg tidsrekning og merkedagstradisjon. Universitetsforlaget Bergen-Oslo-Tromsø. ISBN 82-00-05452-7.
- ANDERSEN, BOYE: FORSAMLINGSHUSE I NØRHERRED. Nordborg Boghandel, Kai Møller 1981. Lokalhistorisk Arkiv, Nordborg. ISBN 87-98 1216-1-8.
- ANHOLM, PETER: SØMANDSLIV OG GULDFEBER. Skrifter udgivne af Historisk Samfund for Sønderjylland nr. 54, Åbenrå 1981. ISBN 87-7406-040-6.
- ARBETE OCH REDSKAP. Materiell folkkultur på svensk landsbygd före industrialismen. Utg. av Nils-Arvid Bringéus. LiberLäromedel Lund 1979. ISBN 91-40-30243-1 640-41.
- 1800-TALLET. Kulturhistorisk Magasin fra Strandbergs Forlag. Nr. 1. Oktober 1980.
- BEDAL, KONRAD: HALLENHÄUSER UND LÄNGSSCHEUNEN DES 18. UND 19. JAHRHUNDERTS IM ÖSTLICHEN HOLSTEIN. Wachholtz, Neumünster 1980. ISBN 3-529-02454-6.
- BERTELSEN, OLE: DEN UNGE FAMILIE I 70'ERNE. Socialforskningsinstituttets publikation nr. 99. 246 s. Kr. 45,00. I kommission hos Teknisk Forlag, København. ISBN 87-7487-175-7.
- BIBLIOGRAPHY OF OLD NORSE-ICELANDIC STUDIES. Vol. 14. 1976. 88 s. Kr. 70,00. Det kongelige Bibliotek. ISBN 87-7023-099-4.
- BIBLIOGRAPHY OF OLD NORSE-ICELANDIC STUDIES. 1977. The Royal Library, Copenhagen 1981. ISSN 0067-7213.
- BJÖRNSSON, ARNI: ICELANDIC FEASTS AND HOLIDAYS. Iceland Review History Series. Reykjavik 1980.
- BOT ELLER BRYLLUP. Ugifte mødre og gravide bruder i det gamle samfunnet. Red.: Jørgen Eliassen og Sølvi Sogner. Universitetsforlaget Oslo-Bergen-Tromsø. N. kr. 69,00. ISBN 82-00-05566-3.
- BUCHHOLZ, PETER: VORZEITKUNDE. Skandinavistische Studien, Band 13. Karl Wachholtz Verlag Neumünster 1980. ISBN 3-529-03313-8.
- BUNNAGE, DAVID OG BIRTHE HEDEGAARD: VOKSENUDDANNELSE. Uddannelsesaktivitet, uddannelsesbaggrund og uddannelsesønsker hos den voksne danske befolkning ved midten af 1970erne. Socialforskningsinstituttets publikation nr. 81. I kommission hos Teknisk Forlag, København. 310 s. Kr. 34,00. ISBN 87-7487-136-6.
- BÖRNERIM, REMSER OG LEGE. Samlede og til Dels optegnede af Evald Tang Kristensen. Udvalgt og kommenteret af Jens Sigsgaard. Strandbergs Forlag. ISBN 87-872-0037-6.
- DANSK TIDSSKRIFT INDEX. Systematisk fortegnelse over indholdet af ca. 365 danske tidsskrifter. 63. årg. 1977. Udgivet af Bibliotekscentralens Forlag. Ballerup 1980. ISBN 87-552-0577-1.
- DANSK TIDSSKRIFT INDEX. Systematisk fortegnelse over indholdet af ca. 500 danske tidsskrifter. 64. årg. 1978. Udgivet af Bibliotekscentralens Forlag, Ballerup 1980. ISBN 87-552-0718-9.
- EN ERFAREN HUSMODERS KOGEBOG. Med forord af museumspædagog Inge Adrian-

- sen, Museet på Sønderborg Slot. Genudgivelse fra 1868 nysat. 72 s. Kr. 29,50. Strandbergs Forlag. ISBN 87-872-0029-5.
- FABER BOOK OF NORTHERN FOLK TALES. Ed.: Kevin Crossley-Holland. Faber and Faber, London and Boston 1980. 157 s. Pris 5,50 £. ISBN 0-571-11519-5.
- FRA BOV MUSEUM. Historisk Samfund for Visherred. ISSN 0106-8229.
- FRIDBERG, TORBEN: UDDANNELSE OG BESKÆFTIGELSE OMKRING 22 ÅRS ALDEREN. Socialforskningsinstituttets meddelelse 33, 159 s. Pris kr. 35,00. I kommission hos Teknisk Forlag, København. ISBN 87-7487-198-6.
- FRIIS, HENNING: NEDERST VED BORDET. En rapport om fattigdom og fattigdomspolitik i Danmark. Socialforskningsinstituttets publikation 108. I kommission hos Teknisk Forlag, København 1981. Pris kr. 104,00. ISBN 87-7487-205-2.
- FRIIS, HENNING OG PER VEJRUP HANSEN: PENSIONER OG TILBAGETRÆKNING IND-TIL ÅR 2000. Socialforskningsinstituttets meddelelse 28. 103 s. Kr. 18,00. I kommission hos Teknisk Forlag, København. ISBN 87-7487-177-3.
- FYNISKE SKÆBNER, SAGN OG SANGE. Kapitler af folkelivets historie. Faaborg Årbogen 1980-81. ISSN 0106-8822.
- GARD, SIF DA OG ANDRE SMÅSAMFUNN I NORDNORSKE BYGDER. De mindste enhetenes historie i lokalhistorien. Red.: Rolf Fladby. Universitetsforlaget Oslo-Bergen-Tromsø. N. kr. 35,00. ISBN 82-00-05674-0.
- GLOMDALSMUSEET. NYTT OM GAMMALT. Årbok 1980. Elverum. ISBN 82-7104-068-5.
- GRIPSRUD, JOSTEIN: »La denne vår scene bli flammen . . .«. Perspektiver og praksis i og omkring sosialdemokratiets arbeiderteater ca. 1890-1940. Universitetsforlaget Oslo-Bergen-Tromsø. ISBN 82-00-05657-0.
- GRØNHØJ, BODIL: SMÅBØRNS DAGPASNING. Socialforskningsinstituttets publikation 103. I kommission hos Teknisk Forlag, København 1981. ISBN 87-7487-190-0.
- GÖTTSCHE, SILKE: STAPELHOLMER VOLKSKULTUR. Aufschlüsse aus historischen Quellen. Volkskunde, Band 8. Karl Wachholtz Verlag. 1981. ISBN 3-529-02457-0.
- HANSEN, ERIK JØRGEN m. fl.: FORDELINGEN AF LEVEKÅRENE. Bd. 3 og 4. Socialforskningsinstituttets publikation 82. 442 og 354 s. Kr. 98,00. I kommission hos Teknisk Forlag, København 1980. ISBN 87-7487-171-4.
- HANSEN, ERIK JØRGEN: LEVEKÅR I VELFÆRDSSTATEN. Socialforskningsinstituttets pjece nr. 9. 48 s. Kr. 20,00. I kommission hos Teknisk Forlag. ISBN 87-7487-185-4.
- HANSEN, ERIK JØRGEN: LEVEKÅR OG PLACERING I DET POLITISKE SPEKTRUM. Meddelelse 35. I kommission hos Teknisk Forlag, København 1981. Kr. 20,00. ISBN 87-7487-202-8.
- HANSEN, PETER: SMÅGLIMT FRA HELLEVAD SOGN. Historisk Samfund for Sønderjylland.
- HARDSYSSELFOLK I: LIVET I BYEN. Red. Benny Boysen. Udg. af Lions Clubber i Hardsyssel. Pris 68 kr. ISBN 87-981211-0-3.
- HASSLÖF, OLOF: LAGBILDNING OCH FÖRETAGSORGANISATION GENOM TUSEN ÅR. Akademitlitteratur. Gotab Stockholm 1980. ISBN 91-7410-113-7.
- HEIMAT UND IDENTITÄT PROBLEME REGIONALER KULTUR. Volkskunde-Kongress in Kiel 1979. Herausgegeben von Konrad Köstlin und Hermann Bausinger. Karl Wachholtz Verlag Neumünster 1980.
- HILPINEN LEENA: PIHTIRASVAA JA VETOLAASTARIA - SUOMEN TEOLLISUUSTYÖVÄESTÖN TULOKASTAVOISTA 1900 - LUVUN ENSIMMÄISELLÄ PUOLISKOLLA. Summary: Initiation rites among Finnish factory workers. Turku 1981. ISBN 951-641-935-6.
- HOLSTEBRO MUSEUM ÅRSSKRIFT 1979. Museumsforeningen for Holstebro og Omegn 1930-1980.
- HOLSTEBRO MUSEUMS ÅRSSKRIFT 1980.
- HOSTRUP. Landsby i Sydvestjylland. En arkæologisk-etnologisk undersøgelse. Udg. af Esbjerg Museum. ISBN 87-980366-3-7.

- HOVLAND, KARI SHETELIG: NORSKE SEILSKUTER PÅ ISLANDSFISKE. Universitetsforlaget Oslo-Bergen-Tromsø 1980. 128 s. N. kr. 64,00. ISBN 82-00-01995-0.
- HULTCRANTZ, ELISABETH: UNDERSØGELSE I DEN PRIMÆRE SUNDHEDSTJENESTE II. SUNDHEDSPLEJERSKER. Socialforskningsinstituttets publikation 97. I kommission hos Teknisk Forlag, København. 412 s. Kr. 60,00. ISBN 87-7487-172-2.
- IGGERS, GEORG G.: MODERNE HISTORIEVIDENSKAB. Socialhistorie efter 1945: Forudsætninger, hovedlinier, perspektiver. Finn Suenson Forlag 1980. 197 s. Kr. 98,00. ISBN 87-87201-60-7.
- JAKOBSEN, EJNAR: EN HAN HERRER SLÆGT. Forlaget Grebo I/S, Gutenbergvej 1, 9870 Sindal. Pris kr. 195,00. ISBN 87-88195-02-3.
- JAPSEN, G.: PASTOR JAKOBSEN FRA SKÆRBÆK OG HANS FORETAGENDER. Bidrag til det tyske mindretals historie efter 1864. Skrifter, udgivne af Historisk Samfund for Sønderjylland nr. 52. Åbenrå 1980. ISBN 87-7406-034-1.
- JENSEN, EJNAR: KRØNIKER. Beretninger på Vendelbomål. Serie om folkekultur nr. 3. Aalborg Universitetsforlag 1980. ISBN 87-7307-077-7.
- JENSEN, MOGENS KJÆR: SOCIALE PROBLEMER OG YDELSER 1966-1977. Hovedresultater fra en prøveundersøgelse. Socialforskningsinstituttets meddelelse nr. 30. 70 s. Kr. 15,00. I kommission hos Teknisk Forlag, København. ISBN 87-7487-184-6.
- JEPPESEN, KIRSTEN JUST: HANDICAP-HJÆLPEMIDLER. Socialforskningsinstituttets meddelelse nr. 36. 78 s. Pris 20 kr. I kommission hos Teknisk Forlag, København. ISBN 87-7487-209-5.
- KJØLLER, METTE, MOGENS NORD-LARSEN OG BIRTHE FRIMODT-MØLLER: UNDERSØGELSE I DEN PRIMÆRE SUNDHEDSTJENESTE IV. Samarbejde i kerneområdet. Socialforskningsinstituttet & Institut for Almen Medicin ved Københavns Universitet. Publikation 106. I kommission hos Teknisk Forlag, København. Pris kr. 45,00. ISBN 87-7487-200-1.
- KOCH-NIELSEN, INGER: INVALIDEPENSIONISTUNDERSØGELSERNE 7. OPVÆKSTVILKÅR OG ERHVERVSBAGGRUND. Socialforskningsinstituttets publikation 100. 116 s. Kr. 42,00. I kommission hos Teknisk Forlag, København 1980. ISBN 87-7487-178-1.
- KRISTENSEN, EVALD TANG OG PETER OLSEN m. fl.: GAMLE KILDEVÆLD. Portrætter af danske eventyrtællere og visesangere fra århundredskiftet. Red. Erik Høvring Pedersen. Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck. ISBN 87-17-02903-1.
- KÜHL, P.-H.: FRITID 1964-75. Socialforskningsinstituttets meddelelse nr. 27. 70 s. Kr. 15,00. I kommission hos Teknisk Forlag, København. ISBN 87-7487-173-0.
- KÜHL, P.-H. OG INGER KOCH-NIELSEN: FRITID 1975. Socialforskningsinstituttets meddelelse 14. København 1976. 100 s. ISBN 87-7487-104-8.
- KÜHL, P.-H. OG STEN MARTINI: PSYKISK SÅRBARE, DERES SOCIALE LIVSBETINGELSER. Socialforskningsinstituttets publikation 102. 234 s. Kr. 75,00 inkl. moms. I kommission hos Teknisk Forlag, København.
- KÜHL, P.-H. OG JENS KRISTIAN MUNK: DØGNRYTME - TIDSANVENDELSE. Socialforskningsinstituttets meddelelse nr. 15. København 1976. 100 s. ISBN 87-7487-105-6.
- LANGER, ANDERS VRIST: STORMFLODSRAMT. Hjælpen til de truede byer på Limfjordstangerne. Forlaget Bogtrykkergården, Struer 1980. ISBN 87-87223-09-0.
- MARTINI, STEN: INVALIDEPENSIONISTUNDERSØGELSERNE 6. INVALIDEPENSIONISTERNES LEVEVILKÅR. Socialforskningsinstituttets publikation 95. I kommission hos Teknisk Forlag, København 1980. 264 s. Pris kr. 78,00. ISBN 87-7487-167-6.
- MEDIEVAL NARRATIVE. A symposium. Odense University Press 1979. 139 s. Kr. 130,00 + moms. ISBN 87-7492-299-8.
- MEJNECKE, KARL: EN REJSE PÅ DJURS. Tredie bind. København 1979. ISBN 87.980178-0/2.
- MUUSMANN, HANS J.: STAVEDSKOV-EJSTRUP-KRAGELUND. Erindringer 1901-73.

- Sønderjyske Levnedsløb nr. 20. Historisk Samfund for Sønderjylland, Åbenrå 1980. ISBN 87-7406-032-5.
- MØRKEBERG, HENRIK: ARBEJDSTIDENS PLACERING. Socialforskningsinstituttets meddelelse nr. 29. 76 s. Kr. 25,00. I kommission hos Teknisk Forlag, København. ISBN 87-7487-180-3.
- NEFA DOKUMENTATION 1977 nr. 2. Nordisk bibliografi for folkelivsforskere 1977. Udg. af NEFA Nordens dokumentationsudvalg, 1980. Museumstjenesten, Viborg. ISSN 0105-3221.
- NEFA DOKUMENTATION 1978 nr. 2. Ny serie. Nordisk bibliografi for folkelivsforskere 1978. Ekspedition: Museumstjenesten, Lyngård, DK-8800 Viborg. ISSN 0105-3221.
- NISSEN, MORTEN: SKILSMISSE OG BØRN. Litteraturstudie. Socialforskningsinstituttets studier nr. 39. 64 s. Kr. 22,00. I kommission hos Teknisk Forlag, København. ISBN 87-7487-183-8.
- NORDENBORG, MANNE: ARBETSMETODER OCH TEKNIK I LANTBRUKET UNDER 1900-TALET. Utveckling, hågkomster och tanker. Uppsala 1980. ISBN 91-576-0654-4.
- NYHOLM, ASGER: SLESVIGSKE GEJSTLIGE OG SLESVIG-HOLSTENISMEN*INDTIL 1850. Skrifter, udgivne af Historisk Samfund for Sønderjylland Nr. 51. Åbenrå 1980. ISBN 87-7406-028-7.
- NØRREGAARD, CARL OG INGE MÆRKEDAHL OG BENTE ØRUM: EFG UDDANNELSEN OG ELEVERNE. Socialforskningsinstituttets publikation 98. 301 s. Kr. 45,00. I kommission hos Teknisk Forlag, København. ISBN 87-7487-174-9.
- NIF NEWSLETTER. Vol. 8 nr. 4/1980. December. ISSN 0355-0206.
- OLSEN, HENNING: KLASSEULIGHED I ALDERDOMMEN. Socialforskningsinstituttets pjece 10. Pris kr. 15,00. I kommission hos Teknisk Forlag, København 1981. ISBN 87-7487-197-8.
- OLSEN, HENNING OG GERT HANSEN: DE ÆLDRES LEVEVILKÅR 1977. ØKONOMI, ARBEJDE OG TILBAGETRÆKNING. I kommission hos Teknisk Forlag, København 1981. ISBN 87-7487-194-3.
- OLSEN, HENNING OG GERT HANSEN: ÆLDRES ARBEJDSOPHØR. Rapport nr. 2 fra forløbsundersøgelsen af de ældre. Socialforskningsinstituttets publikation 79. I kommission hos Teknisk Forlag, København. 208 s. Kr. 45,00. ISBN 87-7487-131-5.
- PIØ, IØRN: 80'ER-VISER fra Julius Strandbergs skillingsvise-værksted. Med noder og becifringer. Strandbergs Forlag, 1980. 92 s. Kr. 85,00. ISBN 87-872-0025-2.
- PLATZ, MERETE: DE ÆLDRES LEVEVILKÅR 1977. Hovedresultater og udvikling 1962-1977. Meddelelse 32. Socialforskningsinstituttet. Pris kr. 45,00. I kommission hos Teknisk Forlag, København 1981.
- PRUZAN, VITA OG JAN SPOHR: FAMILIER MED PSYKISK HANDICAPPEDE BØRN – AFLASTNING OG BEHOV. Socialforskningsinstituttets publikation 109. I kommission hos Teknisk Forlag, København. Pris kr. 40,00. ISBN 87-7487-206-0.
- RAVN, L. S.: TRÆK AF FOLKESKOLENS HISTORIE I NORDSLESVIG 1864-1920. Historisk Samfund for Sønderjylland, Åbenrå 1981. ISBN 87-7406-038-4.
- ROSDAHL, ANDERS OG JOHANNES DUE: ARBEJDSLØSHEDSUNDERSØGELSERNE 2. OMFANGET AF LEDIGHED OG SYGEFRAVÆR. Socialforskningsinstituttets publikation nr. 96. I kommission hos Teknisk Forlag, København. 151 s. Kr. 55,00. ISBN 87-7487-168-4.
- SIMONSEN, MICHELE: LE CONTE POPULAIRE FRANÇAIS. Que sais-je? Presses Universitaires de France. 1981. ISBN 2-13-036840-9.
- SJÖMANS VISOR. Folkliga visor utgivna och kommenterade av svenskt visarkiv. Red.: Monica Lantz. LTs förlag, Stockholm 1980. ISBN 91-36-01607-1.
- SOCIALFORSKNINGSINSTITUTTETS VIRKSOMHED 1979. Beretning afgivet af Socialforskningsrådet. I kommission hos Teknisk Forlag, København 1980. 89 s. ISBN 87-7487-176-5.

- SOCIALFORSKNINGSINSTITUTTETS VIRKSOMHED 1980. Beretning afgivet af Socialforskningsrådet. I kommission hos Teknisk Forlag, København 1981. ISBN 87-7487-193-5.
- SUNDBO, JON: TILSKADEKOMSTER – FOREKOMST OG RISIKOFAKTORER. Socialforskningsinstituttets publikation nr. 101. 244 s. Pris kr. 70,00. I kommission hos Teknisk Forlag, København. ISBN 87-7487-181-1-1.
- SØNDERJYSKE ÅRBØGER 1981. Udg. af Historisk Samfund for Sønderjylland v. Knud Fanø og H. P. Jensen. ISSN 0106-4452.
- TEKNOLOGI OCH SAMHÄLLSFÖRÄNDRING. Föredrag från Nordiska fackkonferansen för historisk metodlära i Lovångars kyrkby 20–23 maj 1979. Studier i Historisk Metode XV. Universitetsforlaget Oslo-Bergen-Tromsø 1980. Kr. 35,00. ISBN 82-00-09516-9.
- TOBIASSEN, ANNA HELENE: SMEDEN I ELDRE TID. Institutt for folkelivsgranskning/ universitetsforlaget 1981. N. kr. 59,00. ISBN 82-00-05643-0.
- ØRUM, BENTE: HVEM BLEV RESTGRUPPE? Socialforskningsinstituttets meddelelse 34. Pris kr. 30,00. I kommission hos Teknisk Forlag, København. ISBN 87-7487-199-4.
- ÅRBOG 1979. Lokalhistorisk Selskab for Hirtshals Kommune. Lilleheden 1879. Hirtshals 100 års jubilæum. I kommission hos Hirtshals boghandel.
- ÅRBOG 1980–81. Lokalhistorisk Selskab for Hirtshals kommune. Fra Egnens Fortid. ISSN 0106-830X.
- ÅRBOG FOR SVENDBORG & OMEGNS MUSEUM 1979. Udg. af Museumsforeningen Svendborg 1980. 72 s. ISBN 87-87769-06-9.
- ÅRBOG 1980 for Svendborg & Omegns Museum. Red.: Henrik M. Jansen. Udg. af Museumsforeningen. Svendborg 1981. ISBN 87-87769-08-5.

De titler, som af pladsmæssige grunde udgik i årbogen for 1981, er indarbejdet i denne oversigt.

